

Verslag over de grondrechten 2016

FRA-adviezen

De Europese Unie (EU) en haar lidstaten hebben in 2015 tal van initiatieven ontplooid ter waarborging en versterking van de grondrechten. FRA's rapport over de grondrechten 2016 biedt een overzicht en een analyse van de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van de grondrechten, waarbij niet alleen wordt ingegaan op verwezelijkingen, maar ook op hardnekkige obstakels. Deze publicatie zet de adviezen van het FRA over de belangrijkste ontwikkelingen binnen deze thematische gebieden op een rij en geeft in het kort de feitelijke gegevens weer waarop deze adviezen berusten. Het resultaat is een beknopt, maar informatief overzicht van de belangrijkste uitdagingen op het gebied van grondrechten waarmee de EU en haar lidstaten geconfronteerd worden.

Inhoudsopgave

FOCUS Asiel en migratie naar de EU in 2015	2
1 Het Handvest van de grondrechten van de EU en de toepassing ervan door de lidstaten	5
2 Gelijkheid en non-discriminatie	7
3 Racisme, vreemdelingenhaat en daarmee samengaande onverdraagzaamheid	9
4 Integratie van Roma	12
5 Informatiemaatschappij, privacy en gegevensbescherming	14
6 Rechten van het kind	16
7 Toegang tot de rechter en de rechten van slachtoffers van misdrijven	18
8 Ontwikkelingen omtrent de tenuitvoerlegging van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap	20

Asiel en migratie naar de EU in 2015

Meer dan een miljoen mensen hebben in 2015 hun toevlucht gezocht in lidstaten van de Europese Unie, die zich hierdoor geconfronteerd zag met uitdagingen van ongekende proporties. Hoewel dit aantal slechts 0,2 % van de gehele bevolking vertegenwoordigt, is het aantal vluchtelingen aanzienlijk hoger dan in voorgaande jaren. Bovendien zullen deze stromen nog wel enige tijd aanhouden, aangezien wereldwijd 60 miljoen mensen als gevolg van vervolging, conflicten, wijdverbreid geweld of mensenrechtenschendingen gedwongen huis en haard hebben moeten verlaten. Het FRA kijkt naar de doeltreffendheid van de maatregelen die door de EU en haar lidstaten genomen of voorgesteld worden om deze situatie in goede banen te leiden en gaat na of deze maatregelen geen schendingen van de grondrechten inhouden.

FRA-adviezen

In 2015 zijn meer dan één miljoen vluchtelingen en migranten over zee in Europa aangekomen, voornamelijk in Griekenland en Italië. In 2014 waren dit er nog ongeveer 200 000. Ondanks het feit dat er in het beheer van de zee grenzen meer nadruk gelegd werd op het redden van mensen, is het aantal dodelijke ongevallen op de Middellandse Zee in 2015 verder toegenomen. Volgens de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM), stierven ongeveer 3771 personen in een poging de Middellandse Zee over te steken op gammele en vaak overvolle boten, aangeboden door mensensmokkelaars.

FRA-adviezen

Om de menselijke waardigheid en het recht op leven te waarborgen en de integriteit van de persoon te beschermen, zoals gegarandeerd door het Handvest van de grondrechten van de EU, zouden de EU en haar lidstaten volgens het FRA moeten ingrijpen om te voorkomen dat er op de drempel naar Europa mensen omkomen. Om een einde te maken aan het grote aantal sterfgevallen op zee zouden de EU en haar lidstaten kunnen overwegen een globale aanpak te ontwikkelen, waarbij alle relevante staten en actoren betrokken zijn, en die verderbouwt op de conclusies van de wereldwijde humanitaire topontmoeting die op 23 en 24 mei 2016 gehouden werd in Istanbul. Daarnaast zouden ze de voorstellen uit het verslag van het FRA over de zuidelijke zee grenzen uit 2013 in overweging kunnen nemen. Voorgesteld werd om het recht op leven in de maritieme context te beschermen door patrouilleboten van de deelnemende staten uit te rusten met voldoende water, dekens en eerstehulp materiaal.

De EU biedt nog steeds slechts beperkte mogelijkheden aan personen die behoefte aan bescherming hebben om legaal haar grondgebied binnen te komen. Dit impliceert dat hun reis naar Europa illegaal is en daarom onnodig riskant, voornamelijk voor vrouwen, kinderen en kwetsbare personen die beschermd zouden moeten worden. Er zijn zeer sterke aanwijzingen dat deze groepen door smokkelaars worden uitgebuit en mishandeld.

FRA-adviezen

Om de risico's van illegale migratie naar de EU aan te pakken zouden de lidstaten van de EU volgens het FRA moeten overwegen om hervestiging, toelating op humanitaire gronden of andere veilige regelingen aan te bieden, zodat personen die internationale bescherming behoeven op legale wijze de EU binnen kunnen komen. Ze zouden toegang moeten hebben tot dergelijke regelingen vanop plaatsen die voor hen toegankelijk zijn. Om het recht op familie- en gezinsleven, zoals neergelegd in artikel 7 van het Handvest van de grondrechten van de EU, te eerbiedigen en om de risico's van onrechtmatige binnenkomst te beperken voor personen die zich bij hun gezin willen voegen, moeten de praktische en juridische obstakels die gezinshereniging in de weg staan, of aanzienlijk vertragen, worden weggenomen en mogen er geen nieuwe obstakels worden opgeworpen.

Er moet doeltreffend tegen mensensmokkel worden opgetreden. Hierbij bestaat echter het gevaar dat goedwillende personen die migranten trachten te helpen strafrechtelijk vervolgd worden. Burgers die vluchtelingen willen helpen om een opvangcentrum

of hun plaats van bestemming te bereiken, bijvoorbeeld door treinkaartjes te kopen of ze in hun eigen auto's te vervoeren, moeten niet als onderdeel van het probleem, maar als deel van de oplossing worden gezien. Maatregelen die leiden tot het bestraffen van vluchtelingen zelf kunnen in strijd zijn met de bepalingen ter bescherming tegen bestraffing zoals neergelegd in artikel 31 van het VN-Verdrag betreffende de status van vluchtelingen.

FRA-adviezen

Om de vastgestelde problemen aan te pakken, zou, zoals aangekondigd in het EU-actieplan tegen migrantensmokkel, de relevante wetgeving van de EU volgens het FRA geëvalueerd en aangepast moeten worden om te voorkomen dat humanitaire hulp onbedoeld strafbaar wordt gesteld of dat het verlenen van passende steun aan migranten in een ongedocumenteerde situatie wordt bestraft.

De toegenomen migratiedruk op de EU heeft geleid tot nieuwe maatregelen, waaronder het plaatsen van muren aan landsgrenzen, niet degelijk onderbouwde afwijzingen, versnelde procedures of profileren op grond van nationaliteit. De algemene opvatting in de EU is dat we het verbod op uitzetting of terugleiding (*refoulement*) zouden moeten respecteren, maar de wetgeving die momenteel op dit gebied tot stand komt, is een bron van juridische onzekerheid, zoals in 2014 tijdens de Conferentie over de grondrechten van het FRA in Rome reeds werd aangegeven. Iedere vorm van groepsgewijze overbrenging of onderschepping op zee zou kunnen leiden tot collectieve uitzetting als het overbrengen of onderscheppen niet op basis van een individuele beoordeling plaatsvindt en er geen daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen het besluit kunnen worden ingezet. Dergelijke procedures zijn verboden op grond van artikel 19 van het Handvest van de grondrechten van de EU en artikel 4 van protocol 4 bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM), waarbij het Europees Hof voor de rechten van de mens (EHRM) heeft bevestigd dat een dergelijk verbod ook op volle zee geldt.

FRA-adviezen

Om ervoor te zorgen dat het recht op asiel, zoals gewaarborgd door het Handvest van de grondrechten van de EU, volledig gerespecteerd wordt, zouden volgens FRA de EU en haar lidstaten moeten voorkomen dat hun beleid voor grensbeheer en het beheer van migratiestromen in strijd is met het beginsel van non-refoulement en het verbod op collectieve uitzetting. Het absolute karakter van het verbod

op refoulement dient in alle wettelijke en beleidsmaatregelen en de tenuitvoerlegging daarvan te worden gerespecteerd. Volgens het FRA moeten er met betrekking tot het beperken van het risico op schendingen van het beginsel van non-refoulement meer specifieke richtlijnen worden ontwikkeld om in te kunnen spelen op nieuwe situaties, die bijvoorbeeld zijn ontstaan als gevolg van het plaatsen van muren, het onderscheppen op zee, of de verbeterde samenwerking met derde landen op het gebied van grensbeheer.

In 2015 is in veel lidstaten herhaaldelijk waargenomen dat vluchtelingen zich in wanhopige en steeds slechtere omstandigheden bevinden. Volgens artikel 18 van de richtlijn opvangvoorzieningen moet asielzoekers gedurende de behandeling van hun verzoek om internationale bescherming een toereikend huisvestingsniveau worden geboden. Hoewel de richtlijn formeel slechts van toepassing is vanaf het moment dat een persoon een verzoek om internationale bescherming heeft ingediend, komen veel van de bepalingen overeen met normen op het gebied van internationale mensenrechten en het vluchtelingenrecht, die bindend zijn voor de lidstaten van de EU vanaf het moment dat een vluchteling zich in het rechtsgebied van een staat bevindt.

Artikel 18, lid 4, van de richtlijn verplicht de lidstaten ertoe passende maatregelen te treffen om geweldpleging en gendergerelateerd geweld, met inbegrip van aanranding en seksuele intimidatie, in de huisvestingsvoorzieningen en opvangcentra van asielzoekers te voorkomen. In 2015 zijn er vele goed gedocumenteerde meldingen geweest over vrouwen die aangaven zich bedreigd te voelen in transitzones en opvangkampen. Met betrekking tot niet-begeleide kinderen schrijft het Handvest van de grondrechten van de EU voor dat kinderen recht hebben op de bescherming en de zorg die nodig zijn voor hun welzijn. Desalniettemin zijn in lidstaten van de EU duizenden niet-begeleide kinderen uit opvangvoorzieningen verdwenen. Anderen zijn in bewaring gesteld en weer anderen zijn tijdens de chaos van de doorreis en het oversteken van grenzen van hun ouders gescheiden geraakt. Deze tekortkomingen worden veroorzaakt door het grote aantal vluchtelingen en het huidige lappendeken van inadequate asielopvangstelsels. Het is niet altijd duidelijk welke instellingen in de EU en de lidstaten hiervoor verantwoordelijk zijn – een tekortkoming die de Europese Commissie plande begin 2016 aan te pakken middels een *Mededeling over de voortgang van de uitvoering van de prioritaire maatregelen van de Europese migratieagenda*.

FRA-adviezen

Om de vastgestelde tekortkomingen aan te pakken zou de EU volgens het FRA kunnen nagaan welke risico's en voordelen eraan verbonden zijn om het verwerken van verzoeken om internationale bescherming op lange termijn niet meer nationaal plaats te laten vinden, maar door een EU-entiteit te laten uitvoeren. Dit zou op termijn kunnen leiden tot een systeem dat gebaseerd is op gedeelde gemeenschappelijke normen. Als eerste stap, en met doeltreffend gebruik van de beschikbare EU-financieringsmiddelen, zouden gemeenschappelijke handelswijzen voor de EU en haar lidstaten gezocht kunnen worden, om zo de gemeenschappelijke procedures en beschermingsnormen die verankerd zijn in het Handvest van de grondrechten van de EU te promoten.

Een uitgebreide beoordeling van de grondrechten op de hotspots in Griekenland en Italië, die alle fasen bestrijkt, van ontschepping, eerste opvang, screening en verplaatsing tot asiel en terugkeer, zou bijdragen tot het opvullen van de leemten op het gebied van bescherming van de meest kwetsbare groepen.

De praktijk wijst uit dat nationale kindbeschermingsregelingen niet altijd geïntegreerd zijn in asiel- en migratieprocedures en procedures waarbij kinderen betrokken zijn. Er moeten meer inspanningen worden geleverd om de hieruit voortvloeiende leemten in de bescherming op te vullen en alle betrokken partijen ertoe te bewegen minderjarige vluchtelingen gezamenlijk te beschermen en, in het bijzonder, het probleem van het verdwijnen van niet-begeleide minderjarigen aan te pakken.

Statistieken lijken erop te wijzen dat in 2014 minder dan 40 % van de ongedocumenteerde migranten die te horen hebben gekregen dat ze de EU moeten verlaten, dat ook daadwerkelijk hebben gedaan. Sommige personen die geen verblijfsrecht hebben gekregen, kunnen om praktische of andere redenen niet worden uitgezet. Uitzetting kan onder andere bemoeilijkt worden door een gebrek aan medewerking van het land van herkomst (zoals de weigering om identiteitspapieren of reisdocumenten af te geven) of statenloosheid. Op basis van het internationale en Europese mensenrechtenkader moeten deze personen toegang krijgen tot basisvoorzieningen, waaronder gezondheidszorg. Uit onderzoek van het FRA blijkt dat het toegankelijker maken van gezondheidszorg voor ongedocumenteerde migranten op de korte en middellange termijn een goede investering is, onder andere met betrekking tot het onder controle houden van overdraagbare ziekten. Onrechtmatige en willekeurige detentie van migranten moet vermeden worden, ook al wordt te weinig gebruik gemaakt van de mogelijkheden om te terug

te keren. Eerbiediging van grondrechten vormt geen obstakel; integendeel, zij kan een belangrijke bouwsteen zijn voor het ontwikkelen van terugkeerbeleid.

FRA-adviezen

Om te voorkomen dat onder dwang uitgezette personen slecht worden behandeld zouden de EU-lidstaten volgens het FRA moeten overwegen om doeltreffende monitoringmechanismen voor de terugkeer van ongedocumenteerde migranten op te zetten. Waarborgen voor grondrechten in terugkeerprocedures maken deze procedures doeltreffender en humaner doordat de voorkeur wordt gegeven aan alternatieven die minder ingrijpend zijn dan detentie en die in plaats van gedwongen terugkeer duurzame, vrijwillige terugkeer ondersteunen. Bovendien kunnen grondrechten terugkeerprocedures voorspelbaarder maken doordat het probleem van niet-uitzetbare personen wordt aangepakt. Wat betreft migranten die onrechtmatig in de EU verblijven, heeft het FRA in zijn eerdere verslagen de lidstaten opgeroepen om de rechten te respecteren die migranten op basis van internationaal en Europees recht inzake mensenrechten hebben, bijvoorbeeld het recht op gezondheidszorg en andere wettelijke rechten.

Een groot aantal migranten en vluchtelingen die in de EU aankomen, zal waarschijnlijk in de EU blijven. Velen onder hen zullen in aanmerking komen voor internationale bescherming. Gelet op de situatie in hun landen van herkomst lijkt terugkeer in de nabije toekomst geen reële optie. Het is voor de lidstaten van de EU een enorme opgave om deze personen door middel van vreedzame en constructieve betrekkingen in hun samenleving op te nemen en hun participatie te bevorderen. De succesvolle integratie van net aangekomen migranten en vluchtelingen kan een geïntegreerde groei en ontwikkeling van het menselijk kapitaal van de EU ondersteunen en draagt de humanitaire waarden waar de EU voor staat wereldwijd uit.

FRA-adviezen

Om een snelle integratie van migranten en vluchtelingen in het gastland mogelijk te maken zouden de lidstaten van de EU volgens het FRA moeten overwegen om hun integratiestrategieën en -maatregelen te evalueren op basis van de gemeenschappelijke basisbeginselen van het integratiebeleid voor migranten van de EU. Ze zouden doeltreffende en tastbare oplossingen moeten bevatten, met name op lokaal niveau, om gelijke behandeling en samenleven met eerbiediging van de grondrechten te bevorderen.

1 Het Handvest van de grondrechten van de EU en de toepassing ervan door de lidstaten

Sinds eind 2009 heeft de EU haar eigen wettelijk bindende grondwet: het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, dat een aanvulling vormt op nationale mensenrechten en het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM). Waar de lidstaten van de EU bij al hun activiteiten gebonden zijn aan nationale mensenrechten en de verplichtingen op grond van het EVRM, zijn ze wat het Handvest betreft slechts daaraan gebonden als ze in het kader van het EU-recht handelen. De EU benadrukt de cruciale rol van nationale actoren bij de tenuitvoerlegging van het Handvest, maar onderstreept tegelijkertijd de noodzaak om juristen en beleidsmakers bekender te maken met het Handvest, zodat het volledige potentieel ervan kan worden benut. Het FRA onderzoekt daarom het gebruik van het Handvest op nationaal niveau.

FRA-adviezen

Volgens rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ-EU) zijn de EU-lidstaten gebonden aan het Handvest van de grondrechten van de EU als ze binnen het toepassingsgebied van het EU-recht handelen. In 2015 zijn nationale rechters naar het Handvest blijven verwijzen zonder te onderbouwen waarom het van toepassing is op de specifieke omstandigheden van de zaak; deze tendens bevestigt de bevindingen van het FRA uit voorgaande jaren. Soms doen rechters een beroep op het Handvest in zaken die buiten het toepassingsgebied van het EU-recht vallen. Er zijn echter ook enkele gevallen bekend waarin rechters de toegevoegde waarde van het Handvest nauwkeurig hebben geanalyseerd.

FRA-adviezen

Om de toepassing van het Handvest van de grondrechten van de EU in de EU-lidstaten te vergroten en om een grotere uniformiteit in het gebruik ervan te bevorderen, zouden de EU en haar lidstaten volgens het FRA een betere uitwisseling van informatie over praktijken en benaderingen van rechters en rechtbanken binnen de lidstaten, maar ook buiten de landsgrenzen, kunnen bevorderen. Hierbij dient op de meeste doeltreffende manier gebruik te worden gemaakt van de huidige financieringsmogelijkheden, zoals deze in het kader van het programma Justitie. Dit zou bijdragen tot een consistentere toepassing van het Handvest.

Op grond van artikel 51 (toepassingsgebied) van het Handvest van de grondrechten van de EU moet iedere nationale wetgeving die het recht van de Unie ten uitvoer brengt het Handvest naleven. Het Handvest speelt echter een beperkte rol in nationale wetgevingsprocedures: het is geen expliciet of regelmatig onderdeel van de procedures die worden toegepast om de rechtmatigheid of de effecten van nieuwe wetgeving te controleren, terwijl nationale mensenrechteninstrumenten wel systematisch in dit soort procedures worden opgenomen.

FRA-adviezen

Volgens het FRA zouden nationale rechtbanken in hun rechtspraak, en ook regeringen en/of parlementen in hun beoordeling van de effecten en rechtmatigheid van ontwerpwetgeving, een consistentere 'screening van artikel 51 (toepassingsgebied)' kunnen toepassen om in een vroeg stadium te kunnen beoordelen of een rechtszaak of wetgevingsdossier vragen oproept op grond van het Handvest van de grondrechten van de EU. Gestandaardiseerde handboeken over praktische stappen om de toepasbaarheid van het Handvest te controleren, die tot nu toe slechts in enkele lidstaten werden ontwikkeld, zouden voor juristen een instrument kunnen zijn om de relevantie van het Handvest in een rechtszaak of wetgevingsdossier doeltreffend te kunnen beoordelen.

Op grond van artikel 51 van het Handvest van de grondrechten van de EU zijn de EU-lidstaten verplicht de in het Handvest vermelde beginselen en

rechten te eerbiedigen en na te leven en moeten zij de toepassing van deze beginselen en rechten actief "bevorderen". In het licht hiervan zou men verwachten dat er meer nationaal beleid wordt ontwikkeld om het Handvest en de rechten ervan op nationaal niveau te bevorderen. Uit bevindingen van het FRA uit 2015 blijkt dat de hoeveelheid en reikwijdte van dergelijk beleid, alsmede van op het Handvest gerichte opleidingsactiviteiten, echter beperkt blijft. Gezien het gegeven dat minder dan de helft van de opleidingsactiviteiten zich tot juristen richten, blijft de nood bestaan om hen beter vertrouwd te maken met het handvest.

FRA-adviezen

Om ervoor te zorgen dat de door het Handvest van de grondrechten van de EU gewaarborgde grondrechten beter gerespecteerd worden, zouden de lidstaten van de EU volgens het FRA in aanvulling op hun inspanningen proactievere beleidsinitiatieven moeten ontwikkelen. Dit zou kunnen inhouden dat er een uitgesproken nadruk wordt gelegd op het mainstreamen van de verplichtingen die men heeft op basis van het Handvest in wetgevingsdossiers die relevant zijn voor de EU. Er zou in dit kader ook specifiek beleid kunnen worden gemaakt om bepaalde doelgroepen bekender te maken met de rechten van het Handvest; in dit verband zouden gerichte opleidingsmodules in de relevante curricula voor nationale rechters en juristen kunnen worden opgenomen. Zoals in 2014 werd benadrukt, wordt aangeraden om opleidingen over het Handvest op te nemen in het bredere grondrechtenkader waartoe ook het EVRM en de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens (EHRM) behoren.

2 Gelijkheid en non-discriminatie

Uit de juridische ontwikkelingen en de beleidsmaatregelen en -acties die de EU-instellingen en -lidstaten in 2015 hebben genomen, blijkt het streven van de EU om discriminatie te bestrijden, gelijke behandeling te bevorderen en sociale inclusie te stimuleren. De voorgestelde richtlijn voor gelijke behandeling wa aan het einde van het jaar echter nog steeds niet aangenomen. Als gevolg hiervan bleef de door de EU-wetgeving geboden bescherming versnipperd en afhankelijk van het betreffende levensaspect en het beschermde kenmerk, hetgeen het voortduren van een hiërarchie van gronden voor bescherming tegen discriminatie in de hand werkt.

FRA-adviezen

Hoewel er in de EU een solide rechtsgrondslag bestaat om discriminatie te bestrijden, wordt er in de EU in werkelijkheid nog steeds een hiërarchie van gronden voor bescherming tegen discriminatie gehanteerd. De richtlijnen voor gender- en rassengelijkheid bieden uitgebreide bescherming tegen discriminatie op grond van geslacht, ras of etnische afkomst in de EU. Discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele geaardheid is daarentegen enkel verboden op de terreinen arbeid, beroep en beroepsopleiding op grond van de richtlijn gelijke behandeling in arbeid en beroep. Onderhandelingen over het voorstel voor een richtlijn van de Raad betreffende de toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele geaardheid, de richtlijn gelijke behandeling, zijn in 2015 hun zevende jaar ingegaan. Aan het einde van het jaar hadden de onderhandelingen niet geleid tot de eenparigheid van stemmen die in de Raad nodig is om de richtlijn te kunnen aannemen.

FRA-adviezen

Om een meer gelijkwaardige bescherming tegen discriminatie op alle levensaspecten te kunnen garanderen zou de Europese wetgever volgens het FRA alle mogelijkheden moeten onderzoeken om de voorgestelde richtlijn gelijke behandeling zo snel mogelijk aan te nemen. Door deze richtlijn aan te nemen zouden de EU en haar lidstaten allemaal dezelfde uitgebreide bescherming tegen discriminatie op grond van geslacht, ras of etnische afkomst, godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd en seksuele geaardheid kunnen garanderen.

In de loop van het jaar zijn er enkele ontwikkelingen waargenomen die relevant zijn voor de bescherming tegen discriminatie op grond van sekse, inclusief geslachtsverandering, godsdienst of overtuiging,

handicap, seksuele geaardheid en genderidentiteit. Met uitzondering van genderidentiteit en genderverandering/geslachtsverandering worden deze kenmerken allemaal beschermd middels de richtlijn gendergelijkheid en de richtlijn gelijke behandeling in arbeid en beroep. Hoewel genderidentiteit als kenmerk niet expliciet door het EU-recht wordt beschermd, is discriminatie die berust op de geslachtsverandering van een persoon verboden op grond van Richtlijn 2006/54/EG betreffende de toepassing van het beginsel van gelijke kansen en gelijke behandeling van mannen en vrouwen in arbeid en beroep (herschikking). Geregistreerde partnerschappen tussen personen van hetzelfde geslacht zijn in twee lidstaten grotendeels gelijkwaardig aan een huwelijk gesteld, met uitzondering van kwesties op het gebied van adoptie, en in één lidstaat is het huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht gelegaliseerd. Discriminatie op grond van genderidentiteit heeft in andere lidstaten geleid tot hervormingen. Sommige lidstaten hebben maatregelen getroffen om het loonverschil tussen mannen en vrouwen aan te pakken. Voor het eerst zijn er prejudiciële vragen in verband met discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging aan het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ-EU) voorgelegd. Enkele lidstaten hebben quota ingesteld voor het in dienst nemen van personen met een handicap.

FRA-adviezen

Teneinde een gelijkere bescherming tegen discriminatie te kunnen bieden zouden alle lidstaten van de EU volgens het FRA moeten overwegen om de bescherming tegen discriminatie uit te breiden naar andere aspecten van het maatschappelijk leven, zoals degenen die onder de voorgestelde richtlijn gelijke behandeling vallen. Hiermee zouden de lidstaten verder gaan dan de minimumnormen in bestaande EU-wetgeving op het gebied van gelijkheid, zoals de richtlijn gendergelijkheid, de richtlijn gelijke behandeling in arbeid en beroep of de richtlijn rassengelijkheid.

Door voortdurend nieuwe maatregelen in te voeren om de maatschappelijke gevolgen van de vergrijzing aan te pakken, hebben de EU-lidstaten ertoe bijgedragen dat mensen hun recht op gelijke behandeling uit hoofde van het EU-recht daadwerkelijk kunnen uitoefenen. In de landenspecifieke aanbevelingen van de Europese Commissie aan de lidstaten in het kader van het Europees semester 2015 komt de bezorgdheid van de EU-instellingen over de maatschappelijke gevolgen van de vergrijzing tot uiting. Er zijn relevante landenspecifieke aanbevelingen gedaan op het gebied van jeugdwerkloosheid, de participatie van ouderen op de arbeidsmarkt en kwetsbaarheid voor discriminatie op verschillende gronden, hetgeen verband houdt met artikel 23 betreffende het recht van ouderen op sociale bescherming op grond van het Europees Sociaal Handvest (herzien), alsmede met een aantal bepalingen van het Handvest van de grondrechten van de EU, waaronder artikel 15 betreffende het recht om te werken; artikel 21 betreffende non-discriminatie; artikel 29 betreffende toegang tot arbeidsbemiddeling; artikel 31 betreffende rechtvaardige en billijke arbeidsomstandigheden en -voorwaarden;

artikel 32 betreffende de bescherming van jongeren op het werk; en artikel 34 betreffende sociale zekerheid en sociale bijstand.

FRA-adviezen

Om ervoor te zorgen dat daadwerkelijk uitvoering wordt gegeven aan het recht op non-discriminatie, zoals gewaarborgd door het Handvest van de grondrechten van de EU, zouden de EU-instellingen volgens het FRA moeten overwegen om in hun voorstellen voor structurele hervormingen in de landenspecifieke aanbevelingen in het kader van het Europees semester expliciet naar het grondrecht op non-discriminatie te verwijzen, met name bij het bevorderen van gendergelijkheid en non-discriminatie, maar ook bij het bevorderen van de rechten van het kind. Het FRA is van mening dat een dergelijke benadering de gedane toezeggingen zal versterken en meer bekendheid zal geven aan de grondrechtendimensie van het bevorderen van sociale inclusie.

3 Racisme, vreemdelingenhaat en daarmee samengaannde onverdraagzaamheid

Uitingen van racisme en vreemdelingenhaat, en daarmee samenhangende onverdraagzaamheid, en haatmisdrijven zijn allen in strijd met de grondrechten. In 2015 werd in enkele lidstaten van de EU een toename van vreemdelingenhaat waargenomen, aangewakkerd door de komst van grote aantallen asielzoekers en migranten, alsmede door de aanslagen in Parijs en Kopenhagen en vrijdelde aanslagen in een aantal andere lidstaten. Hoewel velen de komst van vluchtelingen met blij van solidariteit begroet hebben, waren er ook publiekelijke protesten en gewelddadige aanvallen. Over het algemeen zijn de EU-lidstaten en -instellingen zich blijven inspannen om haatmisdrijven, racisme en discriminatie op grond van etnische afkomst te bestrijden. Zij hebben zich tevens gericht op het voorkomen van dit soort verschijnselen, onder andere door bewustmakingsactiviteiten.

FRA-adviezen

Wat uitingen van racisme en vreemdelingenhaat betreft werd 2015 gekenmerkt door de nasleep van aan de Islamitische Staat toegeschreven aanslagen en de komst van steeds grotere aantallen asielzoekers en migranten uit islamitische landen. Uit het beschikbare materiaal blijkt dat er in de lidstaten die met de grootste toestroom van migranten te maken kregen waarschijnlijk sprake zal zijn van een scherpe toename van het aantal incidenten dat verband houdt met racisme en vreemdelingenhaat. Deze ontwikkeling dient goed in de gaten te worden gehouden door rechtshandavingsinstanties, strafrechtstelsels en beleidsmakers. Dit is voornamelijk relevant voor de tenuitvoerlegging van artikel 1 van het EU Kaderbesluit betreffende racisme en vreemdelingenhaat, over maatregelen die de lidstaten zullen nemen om ervoor te zorgen dat opzettelijk racistische en xenofobe gedragingen strafbaar worden gesteld. Deze verplichting is ook neergelegd in artikel 4 (a) van het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, dat alle staten die partij zijn bij dit verdrag opdraagt alle handelingen in verband met het aanzetten tot rassendiscriminatie, alsook alle daden van geweld tegen welk ras of welke groep van personen dan ook, strafbaar te stellen.

FRA-adviezen

Om het verschijnsel van racisme en vreemdelingenhaat aan te pakken zouden de EU-lidstaten er volgens het FRA voor moeten zorgen dat alle vermeende haatmisdrijven of haatzaaiende uitlatingen doeltreffend worden onderzocht,

vervolgd en berecht, overeenkomstig de toepasselijke nationale bepalingen en indien relevant in overeenstemming met de bepalingen van het Kaderbesluit betreffende racisme en vreemdelingenhaat, Europese en internationale verplichtingen op het gebied van mensenrechten en relevante rechtspraak van het EHRM op het gebied van haatzaaiende uitlatingen.

Systematisch verzamelde en uitgesplitste gegevens over gevallen van discriminatie op grond van etnische afkomst, haatmisdrijven en haatzaaiende uitlatingen, kunnen bijdragen tot een betere tenuitvoerlegging van de richtlijn rassengelijkheid en het kaderbesluit betreffende racisme en vreemdelingenhaat. Dergelijke gegevens helpen tevens om gerichte beleidsmaatregelen te ontwikkelen om discriminatie op grond van etnische afkomst en haatmisdrijven te kunnen bestrijden. Uit rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens (EHRM) en nationale rechtbanken uit 2015 blijkt verder dat dergelijke gegevens als bewijsmateriaal kunnen dienen om discriminatie op grond van etnische afkomst en racistische motieven aan te tonen en de plegers van dit soort daden ter verantwoording te roepen. Overeenkomstig artikel 6 van het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie hebben de lidstaten van de EU de verplichting op zich genomen slachtoffers doeltreffende bescherming en rechtsmiddelen te bieden. Niettemin blijven er hardnekkige discrepanties bestaan in de manier waarop EU-lidstaten gevallen van discriminatie op grond van etnische afkomst en racistische misdrijven registreren.

FRA-adviezen

Om doeltreffende juridische maatregelen en beleidsmaatregelen te kunnen ontwikkelen die steunen op concrete gegevens, zouden de EU-lidstaten zich volgens het FRA moeten inspannen om gegevens over discriminatie op grond van etnische afkomst en haatmisdrijven op een dusdanige manier te verzamelen dat deze van verschillende landen met elkaar vergeleken kunnen worden. Het FRA zal nauw met de lidstaten blijven samenwerken om de melding en registratie van gevallen van discriminatie op grond van etnische afkomst en haatmisdrijven te verbeteren. De verzamelde gegevens moeten door verschillende vooroordelen ingegeven motieven bevatten, alsmede andere kenmerken zoals de plaatsen van de incidenten en geanonimiseerde informatie over slachtoffers en daders. De doeltreffendheid van dergelijke systemen zou regelmatig gecontroleerd en uitgebreid kunnen worden zodat slachtoffers meer mogelijkheden krijgen omschadeloosstelling te verkrijgen. Er zouden samengevoegde statistische gegevens over de gehele periode van de onderzoeks- tot de eindfase (het vonnis) van de strafrechtspleging vastgelegd en openbaar gemaakt kunnen worden.

Hoewel het kaderbesluit betreffende racisme en vreemdelingenhaat en de richtlijn rassengelijkheid in alle lidstaten van de EU van kracht zijn, hebben leden van minderheidsgroepen, alsmede migranten en vluchtelingen, in 2015 te maken gekregen met racisme en discriminatie op grond van etnische afkomst, met name op het gebied van onderwijs, arbeid en toegang tot diensten, met inbegrip van huisvesting. Leden van etnische minderheden kregen in 2015 tevens te maken met discriminerende etnische profilering, hoewel deze praktijk in strijd is met het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie en niet toegestaan is op grond van artikel 14 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, alsmede strijdig is met het algemene beginsel van non-discriminatie, zoals dat in de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens (EHRM) wordt geïnterpreteerd. Bovendien verplicht artikel 7 van het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie de lidstaten van de EU ertoe doeltreffend onderwijs aan te bieden met het oog op de bestrijding van vooroordelen die tot rassendiscriminatie leiden.

FRA-adviezen

Om inspanningen ter bestrijding van discriminatie doeltreffender te maken zouden de lidstaten van de EU volgens het FRA kunnen overwegen om bewustmakingsactiviteiten of onderwijs te organiseren voor ambtenaren en professionals, in het bijzonder wetshandhavers en justitieel personeel, maar ook leraren, werknemers in de gezondheidszorg en personeel van woningcorporaties, werkgevers en instanties voor arbeidsvoorziening. Dergelijke activiteiten zouden ervoor zorgen dat deze personen en organisaties goed op de hoogte zijn van de rechten en wetgeving op het gebied van discriminatiebestrijding.

In 2015 hebben organen voor de bevordering van gelijke behandeling in verschillende EU-lidstaten informatiedocumenten en richtlijnen ontwikkeld om relevante wetgeving ter bestrijding van discriminatie op grond van etnische afkomst onder de aandacht te brengen. Uit concrete gegevens blijkt dat het publiek, ondanks de in artikel 10 van de richtlijn rassengelijkheid genoemde wettelijke verplichting om informatie te verspreiden, niet goed op de hoogte is van de wetgeving ter bestrijding van discriminatie op grond van etnische afkomst en er daarom niet vaak genoeg een beroep op doet.

FRA-adviezen

Om een eind te maken aan het aanhoudende lage bewustzijn omtrent organen voor de bevordering van gelijke behandeling en relevante wetgeving zouden de EU-lidstaten naar de mening van het FRA meer bewustmakingsactiviteiten over EU- en nationale wetgeving ter bestrijding van racisme en discriminatie op grond van etnische afkomst kunnen organiseren. Bij dergelijke activiteiten zouden statutaire en niet-statutaire organen betrokken moeten zijn, zoals organen voor de bevordering van gelijke behandeling, nationale mensenrechtenorganisaties, niet-gouvernementele organisaties (ngo's), vakbonden, werkgevers en andere beroepsorganisaties.

Uit gegevens uit 2015 blijkt dat er in de praktijk te weinig rechtsmiddelen beschikbaar zijn en dat de sancties voor gevallen van discriminatie en haatmisdrijven vaak te laag zijn, waardoor ze niet doeltreffend en ontmoedigend genoeg zijn. Hierdoor voldoen ze niet aan de vereisten van zowel de richtlijn

rassengelijkheid als het kaderbesluit betreffende racisme en vreemdelingenhaat, zoals ondersteund door artikel 6 van het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie. Bovendien zijn organen voor de bevordering van gelijke behandeling slechts in enkele lidstaten bevoegd om in gevallen van discriminatie op grond van etnische afkomst sancties op te leggen en aanbevelingen te doen. De mate waarin procedures de schade kunnen herstellen en een ontmoedigend effect hebben op potentiële plegers van inbreuken, hangt af van de vraag of geschillenbeslechtingssystemen doeltreffende, evenredige en afschrikwekkende sancties kunnen opleggen.

FRA-adviezen

Om de toegang tot het recht te verbeteren zouden de lidstaten van de EU volgens het FRA doeltreffende, evenredige en afschrikwekkende sancties moeten opleggen in geval van schendingen van de nationale bepalingen die uitvoering geven aan de richtlijn rassengelijkheid en het kaderbesluit betreffende racisme en vreemdelingenhaat. De lidstaten zouden bovendien kunnen overwegen om het mandaat van organen voor de bevordering van gelijke behandeling uit te breiden door hen in staat te stellen bindende besluiten uit te vaardigen. Deze organen zijn momenteel niet bevoegd om in een min of meer rechterlijke hoedanigheid op te treden. Daarnaast zouden organen voor de bevordering van gelijke behandeling toezicht kunnen houden op de uitvoering van de door rechtbanken en gespecialiseerde rechterlijke instanties opgelegde sancties.

4 Integratie van Roma

Een groot deel van de naar schatting zes miljoen Roma in de EU krijgt nog steeds te maken met discriminatie en zigeunerhaat. In 2015 hebben verschillende schendingen van de grondrechten plaatsgevonden die de integratie van Roma belemmeren. Diverse EU-lidstaten hebben de tenuitvoerlegging van hun nationale strategieën voor integratie van de Roma (NRISs) versterkt door zich te richten op acties op lokaal niveau en op de ontwikkeling van monitoringmechanismen. Bovendien erkennen steeds meer lidstaten dat Romavrouwen ook met specifieke problemen te maken krijgen. Er is in 2015 ook aandacht besteed aan Roma uit Midden- en Oost-Europa die in de westelijke EU-lidstaten verblijven. Hieromtrent werd in het kader van praktijken ter verbetering van de lokale integratie van verschillende Romagemeenschappen gesproken over het recht op bewegingsvrijheid en de grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van integratiemaatregelen.

FRA-adviezen

Gegevens uit 2015 geven aan dat etnische afstamming als de meest voorkomende grond voor discriminatie wordt gezien. Non-discriminatie is een van de rechten in het Handvest van de grondrechten van de EU en wordt ook als recht aangemerkt in een aantal algemene en specifieke Europese en internationale mensenrechteninstrumenten. Met name artikel 2 (lid 1, onder e), van het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, waarbij alle 28 lidstaten van de EU partij zijn, benadrukt de verplichting om "zonder oponthoud de toepassing van alle geschikte middelen waarmee de scheidsmuur tussen rassen kunnen worden geslecht te stimuleren, en zich te keren tegen alles wat rassenscheiding in de hand zou kunnen werken". In 2015 hebben de Europese instellingen, waaronder het Europees Parlement, aandacht gevraagd voor de problemen van intersectionele discriminatie en de EU-lidstaten aangemoedigd om verdere maatregelen te nemen om zigeunerhaat en intersectionele discriminatie aan te pakken, met speciale aandacht voor de bijzondere situatie van Romavrouwen en -meisjes.

FRA-adviezen

Om de aanhoudende discriminatie van Roma en zigeunerhaat aan te pakken zouden de lidstaten van de EU volgens het FRA specifieke maatregelen moeten invoeren om overeenkomstig de bepalingen van de richtlijn rassen-gelijkheid de etnische discriminatie van Roma te bestrijden en overeenkomstig de bepalingen van het kaderbesluit betreffende racisme en vreemdelingenhaat zigeunerhaat tegen te gaan.

Om de problemen van Romavrouwen en -meisjes aan te pakken zouden de lidstaten voor hen specifieke maatregelen kunnen opnemen in hun nationale strategieën voor integratie van de Roma of beleidsmaatregelen kunnen nemen om intersectionele discriminatie doeltreffend aan te pakken. De lidstaten zouden in de tenuitvoerlegging van hun nationale strategieën voor integratie van de Roma expliciet een antidiscriminatiebenadering moeten opnemen.

Ook de leefomstandigheden van Roma die EU-burger zijn en in een andere lidstaat verblijven, alsmede de vooruitgang van hun integratie, vormden in 2015 een zware opgave. Uit gegevens van het FRA blijkt dat de nationale strategieën voor integratie van de Roma of bredere beleidsmaatregelen zich niet specifiek op deze bevolkingsgroepen richten. Als gevolg hiervan spelen maar weinig lokale strategieën of actieplannen in op de specifieke behoeften van deze EU-burgers.

FRA-adviezen

Om de problemen van Roma die EU-burger zijn en in een andere lidstaat verblijven aan te pakken, zou de blijvende ondersteuning van het Comité van de Regio's van de Europese Unie en de Europese Commissie naar de mening van het FRA kunnen bijdragen tot een betere uitwisseling van veelbelovende praktijken tussen regio's en gemeenten in de lidstaat van verblijf en de lidstaat van herkomst.

Lidstaten van herkomst en bestemming zouden kunnen overwegen om in hun nationale strategieën voor integratie van de Roma of in andere beleidsmaatregelen specifieke integratiemaatregelen te ontwikkelen voor de Roma die EU-burger zijn en die verhuizen naar en verblijven in een andere lidstaat. Tot zulke maatregelen behoort samenwerking en coördinatie tussen lokale overheden in de lidstaten van verblijf en de lidstaten van herkomst.

Participatie is een van de belangrijkste beginselen van de op mensenrechten gebaseerde armoedebestrijdingsstrategieën, zoals uiteengezet door het Bureau van de Hoge Commissaris voor de rechten van de mens (OHCHR) van de VN en neergelegd in de 10 gemeenschappelijke basisbeginselen voor de inclusie van de Roma. Uit onderzoek van het FRA blijkt dat er in 2015 inspanningen zijn geleverd om de lokale bevolking, Roma en niet-Roma, actief te betrekken bij gezamenlijke lokale activiteiten met lokale en regionale overheden. De lidstaten hebben echter geen uniforme systematische benadering om in contact met Roma te treden; structuren voor samenwerking verschillen aanzienlijk, met name wanneer het gaat om toezicht op nationale strategieën voor integratie van de Roma en het gebruik van EU-fondsen.

FRA-adviezen

Om de actieve participatie en betrokkenheid van Roma te verbeteren zouden overheidsinstaties, met name op lokaal niveau, volgens het FRA maatregelen moeten nemen om in samenwerking met de lokale bevolking en het maatschappelijk middenveld stelselmatig de cohesie en het vertrouwen binnen de gemeenschap te verbeteren. Dergelijke maatregelen kunnen bijdragen tot een verbetering van de participatie van Roma in lokale integratieprocessen, met name bij het vaststellen van hun behoeften, het formuleren van maatregelen en het mobiliseren van middelen.

In de EU-lidstaten en in de EU als geheel worden lokale actieplannen of lokale beleidsmaatregelen op uiteenlopende manieren bewaakt. In sommige lidstaten wordt centraal toezicht gehouden op de tenuitvoerlegging van dit lokale beleid. In andere lidstaten wordt dit toezicht uitgevoerd door lokale actoren, die veelal te kampen hebben met een gebrek aan menskracht of financiële middelen. Bovendien verschilt de mate waarin de Roma zelf en organisaties uit het maatschappelijk middenveld aan het toezicht deelnemen. Ook verschilt de kwaliteit van de ontwikkelde indicatoren.

FRA-adviezen

Om het toezicht op de tenuitvoerlegging van lokale actieplannen of lokale beleidsmaatregelen goed aan te pakken zouden de lidstaten van de EU naar de mening van het FRA de aanbevelingen voor een effectieve integratie van de Roma in de lidstaten, zoals goedgekeurd tijdens de op 9 en 10 december 2013 gehouden Raad Werkgelegenheid, Sociaal Beleid, Volksgezondheid en Consumentenzaken, ten uitvoer moeten leggen. Alle zelfbeoordelingen door middel van onafhankelijk(e) toezicht en beoordeling, waarbij organisaties uit het maatschappelijk middenveld en vertegenwoordigers van de Romagemeenschap actief betrokken zijn, zouden een aanvulling moeten vormen op de nationale strategieën voor integratie van de Roma en beleidsmaatregelen op dat gebied. Lokale belanghebbenden zouden baat hebben bij praktijkgerichte opleidingen betreffende toezichtsmethoden en indicatoren om de vooruitgang in de doelgemeenschappen vast te leggen.

5 Informatiemaatschappij, privacy en gegevensbescherming

Na de aanslagen op het kantoor van het tijdschrift Charlie Hebdo, op een Thalys-trein en op verschillende plaatsen in Parijs in november 2015 is de roep om veiligheidsautoriteiten beter toe te rusten steeds luider gaan klinken. Er is onder andere geopperd om de technologische mogelijkheden van veiligheidsdiensten uit te breiden, hetgeen op zijn beurt heeft geleid tot een discussie over de mate waarin de bescherming van persoonsgegevens en van de persoonlijke levenssfeer kunnen worden gewaarborgd, terwijl er tegelijkertijd aan alle veiligheidseisen wordt voldaan. De EU-lidstaten zijn deze uitdaging aangegaan in debatten over wettshervormingen, met name op het gebied van gegevensbewaring. De Uniewetgever heeft niet alleen belangrijke vooruitgang geboekt binnen het EU pakket inzake gegevensbescherming, maar heeft ook overeenstemming bereikt over het aannemen van de richtlijn persoonsgegevens van passagiers (PNR), hetgeen grote gevolgen heeft voor de bescherming van persoonsgegevens en van de persoonlijke levenssfeer. In de tussentijd heeft het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ-EU) het belang van gegevensbescherming in de Europese Unie opnieuw bevestigd in een historische beslissing over gegevensdoorgiften aan derde landen.

FRA-adviezen

Uit onderzoek van het FRA, dat op verzoek van het Europees Parlement een analyse heeft uitgevoerd van de grondrechten, blijkt dat een aantal EU-lidstaten momenteel bezig zijn met het rechtskader voor inlichtingen te hervormen. Dergelijke hervormingen worden vaak in gang gezet nadat veiligheids- en inlichtingendiensten uitgebreidere bevoegdheden en technologische mogelijkheden hebben gekregen. Zij kunnen op hun beurt de indringende bevoegdheden van de diensten vergroten, met name op het gebied van de grondrechten met betrekking tot de bescherming van persoonsgegevens en van de persoonlijke levenssfeer, zoals gewaarborgd door artikel 7 en artikel 8 van het Handvest van de grondrechten van de EU, artikel 8 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM), artikel 17 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en artikel 12 van de Universele Verklaring van de rechten van de mens, maar ook op het gebied van toegang tot een doeltreffende voorziening in rechte, zoals neergelegd in artikel 47 van het Handvest van de EU en artikel 13 van het EVRM.

Het Hof van Justitie van de Europese Unie en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens verlangen essentiële juridische waarborgen wanneer veiligheidsdiensten persoonsgegevens verwerken voor een doelstelling van algemeen belang, zoals

het beschermen van de nationale veiligheid. Deze waarborgen omvatten inhoudelijke en procedurele waarborgen betreffende de noodzaak en evenredigheid van een maatregel; onafhankelijk toezicht en de garantie van doeltreffende verhaalsregelingen; en regels voor het leveren van bewijs omtrent de vraag of een persoon wordt geobserveerd.

FRA-adviezen

Om de vastgestelde probleempunten op het gebied van privacy en de bescherming van persoonsgegevens aan te pakken zouden de lidstaten van de EU volgens het FRA bij het hervormen van rechtskaders voor inlichtingendiensten moeten waarborgen dat de grondrechten in hun nationale wetgeving worden opgenomen. De waarborgen moeten onder ander het volgende omvatten: adequate waarborgen tegen misbruik, met duidelijke en toegankelijk regels; aangetoonde strikte noodzaak en evenredigheid van de middelen waarmee men de doelstelling beoogt te bereiken; en doeltreffend toezicht door onafhankelijke toezichthoudende organen en doeltreffende verhaalsregelingen.

Sinds januari 2012 onderhandelen de EU-instellingen en -lidstaten over het EU-gegevensbeschermingspakket. Het in december 2015 gesloten politieke

akkoord zal leiden tot betere waarborgen betreffende het grondrecht op de bescherming van persoonsgegevens, zoals neergelegd in artikel 8 van het Handvest van de grondrechten van de EU. Het gegevensbeschermingspakket moet in 2018 in werking treden. Gegevensbeschermingsautoriteiten zullen dan een nog grotere rol spelen bij het waarborgen van het recht op gegevensbescherming. Uit onderzoek van het FRA blijkt dat potentiële slachtoffers van inbreuken op gegevensbescherming vaak niet weten wat hun rechten zijn en welke rechtsmiddelen ze hebben.

FRA-adviezen

Opdat de persoonlijke levenssfeer en persoonsgegevens op een efficiëntere manier worden beschermd zouden de lidstaten van de EU volgens het FRA ervoor moeten zorgen dat onafhankelijke gegevensbeschermingsautoriteiten over voldoende financiële, technische en personele middelen beschikken, zodat ze hun cruciale rol kunnen blijven spelen als beschermer van persoonsgegevens en als informatiepunt om slachtoffers bewuster te maken van hun rechten en beschikbare rechtsmiddelen. Dit is des te belangrijker omdat de nieuwe EU-verordening over gegevensbescherming de macht van gegevensbeschermingsautoriteiten verder zal uitbreiden.

Waar de ontwikkelingen in 2014 gericht waren op de vraag of gegevens bewaard moeten worden, is de heersende opvatting van de lidstaten in 2015 dat het bewaren van gegevens de meest efficiënte manier is om de nationale en openbare veiligheid te waarborgen en ernstige vormen van criminaliteit te bestrijden. Naar aanleiding van recente rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie is opnieuw discussie ontstaan over het belang van gegevensbewaring voor rechtshandhavingsautoriteiten.

FRA-adviezen

Ongeacht de discussie op Europees niveau over de juistheid en gepastheid van gegevensbewaring zouden de EU-lidstaten naar de mening van het FRA binnen hun nationale kaders voor gegevensbewaring de uit de recente rechtspraak van het HvJ-EU voortvloeiende grondrechtelijke normen moeten handhaven. Deze kaders dienen strenge evenredigheidstoetsen en geschikte procedurele waarborgen te bevatten, zodat de kern van het recht op privacy en bescherming van persoonsgegevens gewaarborgd is.

In april 2013 heeft de Commissie burgerlijke vrijheden, justitie en binnenlandse zaken van het Europees Parlement in reactie op vragen over de evenredigheid en de noodzaak van de richtlijn, alsmede over het gebrek aan waarborgen voor gegevensbescherming en transparantie voor reizigers, het voorstel voor een PNR-richtlijn verworpen. Tegen de achtergrond van de strijd tegen het terrorisme en de zware criminaliteit heeft de Uniewetgever in 2015 alsnog een akkoord bereikt over het vaststellen van een PNR-richtlijn. De compromistekst bevat betere waarborgen, zoals het FRA heeft voorgesteld in zijn advies uit 2011 over het systeem voor het verzamelen van gegevens in het kader van de PNR-richtlijn. Deze houden strengere eisen met betrekking tot voorzienbaarheid, toegankelijkheid en evenredigheid in. Daarnaast zijn er nieuwe waarborgen voor gegevensbescherming geïntroduceerd. Na inwerkingtreding van de richtlijn moet deze binnen twee jaar in nationale wetgeving zijn omgezet.

FRA-adviezen

Het FRA is van mening dat de lidstaten van de EU bij hun voorbereidingen op de omzetting van de toekomstige EU richtlijn persoonsgegevens van passagiers (PNR) van de mogelijkheid gebruik kunnen maken om de waarborgen voor gegevensbescherming uit te breiden, zodat de hoogst mogelijke grondrechtelijke normen van kracht zijn. In het licht van recente rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie zouden vooral de waarborgen met betrekking tot doeltreffende voorzieningen in rechte en deze met betrekking tot onafhankelijk toezicht moeten worden verbeterd.

6 Rechten van het kind

In 2015 zijn duizenden kinderen als vluchteling de EU binnengekomen. Dit heeft geleid tot tal van problemen, onder meer met betrekking tot de bescherming van kinderen. De Europese Commissie heeft zich tijdig ingespannen voor een leidraad op het gebied van geïntegreerde kinderbeschermingsregelingen. In 2014 liep 27,8 % van alle kinderen risico op armoede of sociale uitsluiting. Het blijft daarom een uitdaging om de armoededoelstelling van de EU 2020-strategie te halen. Het gebruik van internet en sociale media door kinderen is ook hoog op de beleidsagenda komen te staan, waarbij de aandacht in het bijzonder is uitgegaan naar de daarmee samenhangende risico's en radicalisering van de jeugd. De lidstaten hebben hun initiatieven omtrent bestrijding van digitaal misbruik en educatie in internetvaardigheden voortgezet. Het nieuwe EU gegevensbeschermingspakket zal verdere waarborgen op dit vlak bieden.

FRA-adviezen

Vijf jaar voor het verstrijken van de in de EU 2020-strategie gestelde deadline om armoede terug te dringen blijft de armoede onder kinderen stagneren op ongeveer hetzelfde hoge niveau als in 2010. Kinderen blijven een groter risico op armoede lopen dan volwassenen. In artikel 24 van het Handvest van de grondrechten van de EU is onder meer het volgende bepaald: "Kinderen hebben het recht op de bescherming en de zorg die nodig zijn voor hun welzijn". Het Europees semester heeft kritiek gekregen omdat er niet genoeg aandacht aan de aanhoudende armoede onder kinderen is besteed. De aankondiging van de Commissie in 2015 om een Europese pijler van sociale rechten te ontwikkelen voedt echter verwachtingen, aangezien wordt verwezen naar de mogelijke ontwikkeling van EU-wetgeving over verschillende 'sociale rechten', waaronder het recht op toegang tot faciliteiten voor kinderopvang en toelagen.

FRA-adviezen

Om armoede onder kinderen aan te pakken moeten de EU en haar lidstaten volgens het FRA meer inspanningen leveren om armoede onder kinderen tegen te gaan en het welzijn van het kind te bevorderen. Ze zouden kunnen overwegen deze inspanningen te leveren voor alle kinderen op alle beleidsterreinen en tevens gerichte maatregelen te ontwikkelen voor kinderen in kwetsbare situaties, zoals kinderen die tot een etnische minderheid behoren, gemarginaliseerde Roma, kinderen met een handicap, kinderen die in zorginstellingen wonen, kinderen in een-oudergezinnen en kinderen waarvan de ouders onregelmatig of weinig werk hebben.

De EU en haar lidstaten zouden moeten beseffen dat de in het kader van het Europees semester genomen maatregelen bijdragen tot een betere bescherming van en zorg voor kinderen, hetgeen noodzakelijk is voor hun welzijn en hetgeen in overeenstemming is met de aanbeveling van de Europese Commissie 'Investeren in kinderen: de vicieuze cirkel van achterstand doorbreken'. Dergelijke maatregelen zouden met name de doeltreffendheid, mate en reikwijdte van de sociale ondersteuning van kinderen en ouders kunnen verhogen, vooral voor diegenen die een hoog risico op armoede en sociale uitsluiting lopen.

Onderzoek uit 2015 heeft aangetoond dat het internet en de sociale media een steeds grotere rol in het leven van kinderen spelen. De digitale revolutie biedt kinderen een groot aantal mogelijkheden om zich te ontplooiën, zoals kinderpaticipatie-initiatieven, maar brengt ook risico's met zich mee, zoals seksueel geweld, haatzaaiende uitlatingen op het internet, de verspreiding van beelden van seksueel misbruik van kinderen en cyberpesten. De EU-verordening inzake gegevensbescherming, waarover eind 2015 politieke overeenstemming is bereikt, verplicht de EU-lidstaten en de particuliere sector ertoe het nodige te doen om uitvoering te geven aan de in verordening opgenomen waarborgen voor de bescherming van kinderen.

FRA-adviezen

Om de uitdagingen van het internet aan te pakken zou de EU volgens het FRA kunnen overwegen om samen met haar lidstaten een leidraad

te ontwikkelen over de beste manier waarop uitvoering kan worden gegeven aan de waarborgen voor de bescherming van kinderen, zoals de in de verordening gegevensbescherming vastgelegde ouderlijke toestemming. De waarborgen moeten in overeenstemming zijn met de bepalingen in het Handvest van de grondrechten van de EU betreffende het recht van kinderen op bescherming en het recht om vrijelijk hun mening te uiten (artikel 24, lid 1).

In 2015 zijn tegen zeven EU-lidstaten inbreukprocedures voortgezet inzake Richtlijn 2011/93/EU ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie. In 2015 gepubliceerd onderzoek van het FRA heeft uitgewezen dat sommige in artikel 23 en artikel 24 van de slachtofferrichtlijn vastgelegde procedurele waarborgen voor minderjarige slachtoffers weliswaar in enkele lidstaten van kracht waren, maar dat ze niet op brede schaal werden toegepast. Eind 2015 is politieke overeenstemming bereikt over een nieuwe richtlijn voor procedurele waarborgen voor minderjarige verdachten of beklaagden in een strafprocedure. Deze richtlijn zal naar verwachting begin 2016 worden goedgekeurd.

FRA-adviezen

Als aanvulling op recente EU-wetgeving omtrent kinderen zou de EU volgens het FRA kunnen overwegen om samen met haar lidstaten een leidraad te ontwikkelen over de manier waarop het beste uitvoering kan worden gegeven aan deze nieuwe verplichtingen, waarbij tevens rekening wordt gehouden met de richtlijnen van de Raad van Europa op het gebied van kindvriendelijke justitie. Daarin zou aandacht besteed kunnen worden aan specifieke waarborgen voor kinderen in kwetsbare situaties, zoals kinderen op de vlucht, kinderen die tot een etnische minderheid behoren, onder wie Romakinderen, en kinderen met een handicap. De lidstaten zouden ervoor moeten zorgen dat ze de slachtofferrichtlijn, met name artikel 23 en artikel 24, doeltreffend uitvoeren door voldoende middelen vrij te maken om aspecten zoals opleiding (artikel 25), professionele begeleiding en materiële behoeften (bijv. de beschikbaarheid van communicatietechnologie, artikel 23) aan te pakken, met inachtneming van het recht op de bescherming van kinderen op grond van artikel 24 van het Handvest van de grondrechten van de EU.

7 Toegang tot de rechter en de rechten van slachtoffers van misdrijven

Tegen de achtergrond van zorgelijke ontwikkelingen in enkele EU-lidstaten zijn de Verenigde Naties, de Raad van Europa en de EU zich blijven inspannen voor een versterking van de rechtsstaat, de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en de stabiliteit van rechtssystemen. Diverse lidstaten hebben de rechten van beklagden en verdachten verbeterd met het oog op de omzetting van relevante afgeleide EU-wetgeving. Bovendien verstreek in 2015 de termijn voor de lidstaten voor de omzetting van de richtlijn slachtofferrechten. Er moet echter nog meer werk worden verzet om daadwerkelijke veranderingen voor slachtoffers van misdrijven teweeg te brengen. In de tussentijd hebben lidstaten belangrijke maatregelen genomen om geweld tegen vrouwen te bestrijden en heeft de Europese Commissie haar plannen gepresenteerd voor de mogelijke toetreding van de EU tot het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (Verdrag van Istanbul).

FRA-adviezen

De rechtsstaat is niet alleen een onderdeel van, en een voorwaarde voor de bescherming van alle fundamentele waarden die in artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) worden genoemd, maar ook een vereiste voor het handhaven van de grondrechten die voortvloeien uit EU-verdragen en verplichtingen op grond van internationaal recht. De VN, de Raad van Europa en de EU zijn zich blijven inspannen voor een versterking van de rechtsstaat, onder andere door het belang te benadrukken van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en de stabiliteit van rechtssystemen in de EU. Desondanks zijn er in 2015 in enkele EU-lidstaten ontwikkelingen waargenomen die aanleiding hebben gegeven tot dezelfde bezorgdheid omtrent de rechtsstaat als in voorgaande jaren.

FRA-adviezen

Ten aanzien van de zorgen omtrent de rechtsstaat die in 2015 met betrekking tot sommige EU-lidstaten zijn geuit en om andere crises op het gebied van de rechtstaat te voorkomen, moeten alle relevante nationale actoren - regeringen, parlementen en de rechterlijke macht - zich naar de mening van het FRA meer inspannen om de rechtsstaat te handhaven en te versterken. Ze zouden in dit verband moeten overwegen om de adviezen die uitgaan van Europese en internationale bewakingsmechanismen voor de mensenrechten nauwgezet op te volgen. Regelmatige informatie-uitwisselingen

met de EU en tussen de lidstaten onderling, op basis van objectieve, vergelijkbare criteria (zoals indicatoren) en contextuele beoordelingen zouden belangrijke middelen kunnen zijn om problemen op het gebied van de rechtsstaat in de toekomst te beperken of te voorkomen.

Uit bevindingen van het FRA uit 2015 blijkt dat de meeste EU-lidstaten bij de omzetting van de EU-richtlijnen betreffende het recht op vertolking en het recht op informatie in strafprocedures besloten hebben wetswijzigingen voor te stellen. Ze hebben dit gedaan om bepaalde mechanismen die zijn ingevoerd in de oorspronkelijke invoeringswetgeving verder te verduidelijken, om omissies of problemen aan te pakken die zijn voortgekomen uit de praktische tenuitvoerlegging van deze wetgeving of om het toepassingsgebied van de wetgeving opnieuw te definiëren. De praktijk wijst evenwel uit dat er nog steeds lacunes bestaan wat betreft het vaststellen van beleidsmaatregelen.

FRA-adviezen

Om ervoor te zorgen dat procedurele rechten zoals het recht op vertaling of het recht op informatie daadwerkelijk kunnen worden uitgeoefend doorheen de gehele EU, zouden de Europese Commissie en andere betrokken EU-organen volgens het FRA nauw met de lidstaten moeten werken aan richtsnoeren voor wetgevings- en beleidsmaatregelen op dit gebied, en aan het onderling uitwisselen van

nationale praktijken. Naast de herziening van hun wetgevingskaders in het kader van de EU-richtlijnen betreffende het recht op vertolking en vertaling en het recht op informatie in strafprocedures, zouden de lidstaten van de EU volgens het FRA de komende jaren hun wetgevingsinspanningen moeten aanvullen met concrete beleidsmaatregelen, zoals het verschaffen van richtsnoeren en opleidingen betreffende beide richtlijnen aan actoren in de strafrechtspleging.

In het kader van de verstijking van de termijn voor omzetting van de richtlijn slachtofferrechten (2012/29/EU) in november 2015 hebben enkele lidstaten belangrijke stappen gezet om de minimumrechten en -normen van de richtlijn te verwezenlijken. Uit onderzoek van het FRA blijkt echter dat er nog steeds aanzienlijke lacunes zijn, onder meer op het gebied van de praktische toepassing van de informatieverstrekking aan slachtoffers (artikel 4), het oprichten van en kosteloos toegang bieden tot slachtofferhulporganisaties (artikel 8 en artikel 9) en de individuele beoordeling van slachtoffers door de politie (artikel 22). De meeste lidstaten van de EU moeten nog maatregelen nemen om de richtlijn in hun nationale wetgeving om te zetten.

FRA-adviezen

Om slachtoffers van misdrijven in staat te stellen hun rechten te doen gelden, zouden de lidstaten volgens het FRA onverwijld de resterende lacunes in hun rechts- en institutionele kaders moeten verhelpen. Overeenkomstig hun verplichtingen krachtens de richtlijn slachtofferrechten zouden ze moeten streven naar een uitbreiding van de capaciteit en de financiering van brede slachtofferhulporganisaties die kosteloos toegankelijk zijn voor alle slachtoffers van misdrijven.

Erkenning van geweld tegen vrouwen als een schending van grondrechten, als weerspiegeling van het beginsel van gelijkheid op grond van geslacht, het beginsel van menselijke waardigheid en het beginsel van het recht op leven, heeft in 2015 meer terrein gewonnen doordat vier EU-lidstaten het Verdrag van Istanbul hebben geratificeerd en de Europese Commissie een 'Routekaart voor de mogelijke toetreding van de EU tot het verdrag' heeft aangekondigd. Desondanks geldt nog steeds dat er meer wettelijke en beleidsmaatregelen moeten worden genomen om geweld tegen vrouwen te voorkomen. De Commissie en de afzonderlijke lidstaten hebben gegevens uit de EU-brede enquête van het FRA over de prevalentie en de aard van verschillende vormen van geweld tegen vrouwen gebruikt om te pleiten voor betere wettelijke en beleidsmaatregelen waarmee geweld tegen vrouwen kan worden tegengegaan.

FRA-adviezen

Ter verbetering van wettelijke maatregelen en beleidsmaatregelen ter bestrijding van geweld tegen vrouwen zou de Europese Unie volgens het FRA moeten toetreden tot het Verdrag inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (Verdrag van Istanbul), zoals uiteengezet in het stappenplan van de Commissie. De lidstaten van de EU zouden het verdrag moeten ratificeren en daadwerkelijk ten uitvoer moeten brengen.

8 Ontwikkelingen omtrent de tenuitvoerlegging van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap

Vijf jaar na de toetreding van de EU tot het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (Convention on the Rights of Persons with Disabilities – CRPD) is een verdragsorgaan van de VN, het Comité voor de rechten van personen met een handicap (CRPD-comité), in 2015 voor het eerst nagegaan in hoeverre de EU haar verplichtingen op het gebied van mensenrechten nakomt. In zijn afsluitende opmerkingen heeft het CRPD-comité een blauwdruk voorgesteld betreffende de stappen die de EU nog moet zetten om aan haar verplichtingen uit hoofde van het verdrag te voldoen. Op nationaal niveau brengt het CRPD brede veranderingsprocessen teweeg omdat de lidstaten hun wettelijke kaders in overeenstemming met de normen van het verdrag proberen te brengen. Deze processen zullen waarschijnlijk doorgaan naarmate de op grond van artikel 33, lid 2, van het verdrag ingestelde monitoringkaders verder onderzoeken of de wetgeving verenigbaar is met het CRPD.

FRA-adviezen

Voor de eerste keer is een verdragsorgaan van de VN, het CRPD-comité, nagegaan in hoeverre de EU haar internationale verplichtingen op het gebied van mensenrechten nakomt. De in 2015 gepubliceerde afsluitende opmerkingen van het CRPD-comité over de tenuitvoerlegging van het verdrag door de EU vormen een belangrijke mijlpaal in het streven van de EU naar gelijkheid en eerbiediging van mensenrechten. De brede aanbevelingen kunnen fungeren als leidraad voor wetgevings- en beleidsmaatregelen in het gehele bevoegdheidsspectrum van de EU.

FRA-adviezen

Voor een volledige uitvoering van het CRPD zouden de instellingen van de EU volgens het FRA de afsluitende opmerkingen van het CRPD-comité moeten aangrijpen en het goede voorbeeld geven door de aanbevelingen van het comité snel uit te voeren. Als vertegenwoordiger van de EU bij het verdrag moet de Europese Commissie nauw met andere instellingen, organen en agent-schappen van de EU, alsmede met de lidstaten, samenwerken aan de coördinatie van een doeltreffende en systematische opvolging van de afsluitende opmerkingen. De invulling van deze samenwerking zou uiteengezet kunnen worden in een CRPD-uitvoeringsstrategie, zoals aanbevolen door het CRPD-comité, alsmede in de bijgewerkte Europese strategie inzake handicaps 2010–2020.

In 2016 is het tien jaar geleden dat het CRPD in werking trad. In de praktijk is gebleken dat het verdrag een sterke aanjager is geweest voor juridische hervormingen en beleidshervormingen op Europees en nationaal niveau. Niettemin komt de in het verdrag verlangde, op mensenrechten gebaseerde benadering van handicaps zeker nog niet volledig tot uiting in de Europese of nationale wetgeving en beleidsvorming.

FRA-adviezen

Om iets te doen aan het feit dat de op de mensenrechten gebaseerde benadering van handicaps nog niet volledig wordt onderschreven, zouden de EU en haar lidstaten volgens het FRA moeten overwegen meer inspanningen te doen om hun rechtskaders op de vereisten van het CRPD af te stemmen. Zoals het CRPD-comité in zijn aanbevelingen vermeldt, zou er een uitgebreide beoordeling van hun wetgeving kunnen plaatsvinden om volledige harmonisatie met de bepalingen van het verdrag te bewerkstelligen. Dergelijke beoordelingen op EU- en nationaal niveau zouden kunnen uitmonden in duidelijke doelstellingen en tijdschema's voor hervormingen, waarbij duidelijk wordt vastgesteld wie de verantwoordelijke actoren zijn.

Uit de controles in de EU, Duitsland, Kroatië en Tsjechië, die het CRPD-comité in 2015 heeft uitgevoerd, is gebleken dat controleprocessen door

toezichthoudende organen een uitgelezen kans bieden aan organisaties uit het maatschappelijk middenveld, waaronder gehandicaptenorganisaties, om inbreng te leveren. Gelet op de uiteenlopende aard van de aanbevelingen van het comité wordt het echter nog een hele opgave om deze mate van betrokkenheid en raadpleging te behouden tijdens de opvolging van de afsluitende opmerkingen.

FRA-adviezen

Om de mate van betrokkenheid waarvan het CRPD-controleproces tot nu toe getuigt te behouden, zouden zowel de EU als haar lidstaten tijdens het treffen van de maatregelen om de afsluitende opmerkingen van het CRPD-comité ten uitvoer te leggen, volgens het FRA moeten overwegen om personen met een handicap op een gestructureerde en systematische manier te raadplegen en bij het proces te betrekken. Deze raadpleging zou volledig toegankelijk moeten zijn, zodat alle personen met een handicap eraan deel kunnen nemen, ongeacht hun handicap.

Eind 2015 hadden alleen Finland, Ierland en Nederland het CRPD nog niet geratificeerd. Wel hebben deze landen reeds belangrijke stappen gezet op weg naar het afronden van de hervormingen die nodig zijn om het verdrag te kunnen ratificeren. Vier andere lidstaten en de EU moeten het Facultatief Protocol bij het CRPD, dat personen in staat stelt klachten aan het CRPD-comité voor te leggen, nog ratificeren, ondanks het feit dat zij het verdrag zelf al in 2012 hebben geratificeerd.

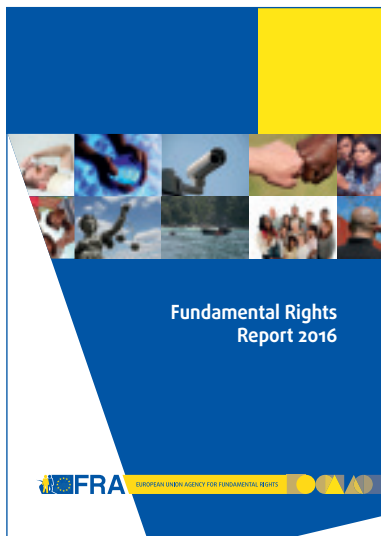
FRA-adviezen

Om volledige ratificatie van het CRPD te bereiken zouden de lidstaten van de EU die het verdrag nog niet hebben geratificeerd volgens het FRA moeten overwegen om op zeer korte termijn stappen te zetten om de laatste hand te leggen aan de hervormingen die de ratificatie van het CRPD nog in de weg staan. De EU en haar lidstaten die in aanvulling op hun ratificatie van het CRPD het Facultatief Protocol nog moeten goedkeuren, zouden moeten overwegen om op korte termijn de noodzakelijke juridische maatregelen te nemen om dit Facultatief Protocol te ratificeren.

Uit een vergelijkende analyse van het FRA is gebleken dat eind 2015 vier van de 25 EU-lidstaten die het CRPD hebben geratificeerd nog geen orgaan hadden ingesteld of aangewezen voor de uitvoering van, en het toezicht op het verdrag, zoals vereist op grond van artikel 33. De praktijk wijst uit dat het werk van de reeds opgerichte organen, in het bijzonder van de op grond van artikel 33, lid 2, opgerichte monitoringkaders, belemmerd wordt door een gebrek aan financiële en personele middelen, alsmede door het ontbreken van een solide rechtsgrondslag voor het aanwijzen van organen.

FRA-adviezen

Om het toezicht op de verplichtingen van het CRPD te verbeteren, zouden de EU en alle EU-lidstaten volgens het FRA moeten overwegen voldoende en stabiele financiële en personele middelen toe te wijzen aan de op grond van artikel 33, lid 2, opgerichte monitoringkaders, zodat ze hun taken kunnen uitvoeren. Ze zouden ook kunnen overwegen de onafhankelijkheid van de monitoringkaders te waarborgen door ervoor te zorgen dat er bij de samenstelling en werking daarvan rekening wordt gehouden met de beginselen van Parijs voor de werking van nationale mensenrechteninstanties, zoals vereist op grond van artikel 33, lid 2. De onafhankelijkheid van de kaders zou verder versterkt kunnen worden door een formele rechtsgrondslag voor monitoringkaders op EU- en nationaal niveau in het leven te roepen, waarin de rol en reikwijdte van dit kader duidelijk omschreven wordt. De lidstaten die nog geen organen op grond van artikel 33 hebben aangewezen, dienen dit zo snel mogelijk te doen en deze organen te voorzien van de middelen en het mandaat waarmee ze op doeltreffende wijze hun verplichtingen uit hoofde van het CRPD ten uitvoer kunnen leggen en kunnen monitoren.

De Europese Unie (EU) en haar lidstaten introduceerden in 2015 verschillende initiatieven om de grondrechten te waarborgen en te versterken. Het *Verslag over de grondrechten 2016* van het FRA biedt een overzicht, analyse en adviezen over de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van de grondrechten in de EU tussen januari en december 2015. Doordat het verslag niet alleen ingaat op de vooruitgang die is geboekt, maar ook op de kwesties waarvoor nog geen bevredigende oplossing is gevonden, legt het de voornaamste thema's bloot die centraal staan in het grondrechtendebat in de EU.

In het deel 'Focus' van dit jaar worden asiel- en migratiekwesties nader onder de loep genomen. In de overige hoofdstukken komen de volgende onderwerpen aan bod: het Handvest van de grondrechten van de EU en de toepassing ervan door de lidstaten; gelijkheid en non-discriminatie; racisme, vreemdelingenhaat en daarmee samenhangende onverdraagzaamheid; integratie van Roma; informatiemaatschappij, privacy en gegevensbescherming; rechten van het kind; toegang tot de rechter en rechten van slachtoffers van misdrijven; en ontwikkelingen omtrent de tenuitvoerlegging van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap.

Meer informatie:

Ga voor het volledige *Verslag over de grondrechten 2016 (Fundamental Rights Report 2016)* van het FRA naar: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/fundamental-rights-report-2016>

Zie ook andere publicaties van het FRA op dit terrein:

- FRA (2016), *Verslag over de grondrechten 2016 – FRA-adviezen*, Luxemburg, Publicatiebureau, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/fundamental-rights-report-2016-fra-opinions> (beschikbaar in alle 24 officiële EU-talen)
- FRA (2016), *Asylum and migration into the EU in 2015* (Asiel en migratie naar de EU in 2015), Luxemburg, Publicatiebureau, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/asylum-and-migration-european-union-2015> (beschikbaar in het Engels en het Frans)

Ga voor eerdere jaarverslagen van het FRA over de uitdagingen en resultaten op grondrechtengebied in de Europese Unie in een bepaald jaar naar: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/annual-reports> (beschikbaar in het Engels, het Frans en het Duits).

FRA – BUREAU VAN DE EUROPESE UNIE VOOR DE GRONDRECHTEN

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wenen – Oostenrijk
tel +43 158030-0 – fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency

© Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten, 2016
Foto's: © iStockphoto; Europese Commissie; OSCE (Milan Obradovic)

Print: ISBN 978-92-9491-277-0, doi:10.2811/753946
PDF: ISBN 978-92-9491-271-8, doi:10.2811/699069